

OSOBNE I SOCIODEMOGRAFSKE KARAKTERISTIKE POČINITELJICA ČEDOMORSTVA¹

Irena Cajner

Originalni znanstveni članak

Odsjek za socijalnu pedagogiju
Fakultet za defektologiju, Zagreb

UDK: 343.9
Zaprimljeno: 23. 09. 1993.

Sažetak

Rad predstavlja deskriptivnu analizu psihičkih, socio - demografskih, ekonomskih i socio - kulturnih obilježja 30 pravomoćno osuđenih počinitelja krivičnog djela čedomorstva u Hrvatskoj u razdoblju između 1985. i 1990. godine. Uz tabelarne prikaze rezultata na promatranim varijablama, prezentirani su i pojedini konkretni slučajevi.

Psihički status počinitelja čedomorstva karakterizira uglavnom prosječna inteligencija, kulturna deprivacija, emocionalna nestabilnost i nezrelost, egocentricnost, primitivizam, socijalna nezrelost, pasivnost, neurotičnost i sklonost depresiji. Analiza pasivnog socijalnog statusa promatranih osoba pokazuje nedostatnost socijalnih kontakata tijekom djetinjstva i mladosti, te strog i patrijarhalan odgoj. Podaci o aktualnim socijalnim prilikama pokazuju vrlo nizak profesionalni, ekonomski i stambeni status promatranih osoba.

KLJUČNE RIJEČI: čedomorstvo, psihički status, pasivni socijalni status, aktivni socijalni status

1. UVOD

Poseban krivično - pravni tretman majke koja je lišila života svoje tek rođeno dijete susrećemo već u srednjem vijeku, time što je takav čin smatran osobito teškim zločinom za koji je bila predviđena smrtna kazna izvršavana i na izrazito okrutan način. Od sredine 19. stoljeća sve se češće ističu psihičke i socijalne osobitosti počiniteljica tog delikta kao razlog za blaže kažnjavanje, pa se tijekom 20. stoljeća u krivičnom zakonodavstvu velikog broja zemalja navode bilo psihološke, bilo socijalne pretpostavke uslijed kojih je čedomorstvo "privilegirano" ubojstvo za koje je u pravilu zapriječena blaža kazna nego za druga ubojstva.

Motivi zakonodavca za blaže tretiranje čedomorstva različiti su. Dok jedni polaze od presumpcije o stanovitosti psihičkoj poremećenosti roditelja za vrijeme ili neposredno nakon porođaja, drugi naglašavaju socijalne nevolje izvanbračne majke i djeteta i moralnu osudu okoline, presumirajući da se ona uslijed toga nalazi u posebnom stanju socijalne nužde. Tako je već relativno rano i neovisno od razvoja kriminološke misli pažnja teoretičara i praktičara krivičnog prava bila do stanovite

mjere usmjerena na ličnost majke koja je lišila života svoje tek rođeno dijete i socijalne determinante njenog čina.

U Engleskoj, Danskoj, Švicarskoj, Austriji i nekim drugim zemljama blaže kažnjavanje čedomorstva temelji se na pretpostavci o psihičkoj poremećenosti roditelja. Tako se i u Krivičnom zakonu Republike Hrvatske počiniteljem čedomorstva (čl. 36 KZRH) smatra samo majka koja liši života svoje dijete za vrijeme porođaja ili neposredno poslije porođaja, dok traje poremećaj što ga je kod nje izazvao porođaj. Postojanje takvog poremećaja se u slučaju kad majka liši života svoje novorođenče pretpostavlja, on se ne mora dokazivati, niti je stoga dopustiv suprotan dokaz.

2. CILJ, UZORAK I METODE

S obzirom na odlučan utjecaj kojeg su psihičke osobine i socio - kulturni status počiniteljica čedomorstva imale na promjenu odnosa društva prema tom deliktu, stavili smo si u zadatak da detaljnije, makar i samo na deskriptivnoj razini, razmotrimo neka psihička obilježja žena osuđenih u Hrvatskoj zbog krivičnog djela čedomorstva.

¹ Ovaj rad je dio projektnog zadatka istraživanja "Utjecaj socijalnih činilaca na razvoj kriminaliteta Republike Hrvatske" (glavni istraživač Dr Mladen Singer), koje financira Ministarstvo znanosti, tehnologije i informatike, a realiziraju ga Fakultet za defektologiju - Odsjek za socijalnu pedagogiju - Sveučilišta u Zagrebu i Fakultet kriminalističkih znanosti Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske.

Osnovni skup iz kojeg je uzet uzorak istraživanja jest ukupna populacija osoba osuđenih zbog krivičnog djela čedomorstva u Republici Hrvatskoj u razdoblju od 01. 01. 1985. do 31. 12. 1990. godine.

Sam uzorak čini 30 pravomoćno osuđenih počiniteljica čedomorstva s područja Republike Hrvatske, u vremenu između 01. 01. 1985 i 31. 12. 1990. godine, i to prema slijedećem teritorijalnom rasporedu: Općinski sud Bjelovar (3 osobe), Općinski sud Daruvar (2 osobe), Općinski sud Đakovo (1 osoba), Općinski sud Đurđevac (1 osoba), Općinski sud Garešnica (1 osoba), Općinski sud Križevci (1 osoba), Općinski sud Metković (1 osoba), Općinski sud Novska (1 osoba), Općinski sud Petrinja (3 osobe), Općinski sud Sisak (2 osobe), Općinski sud Požega (3 osobe), Općinski sud Split (5 osoba), Općinski sud Šibenik (2 osobe), Općinski sud Virovitica (1 osoba), Općinski sud Zadar (1 osoba), Općinski sud Županja (1 osoba) i Okružni sud Zagreb (1 osoba).

Prilikom sastavljanja uzorka korištena je metoda slučaja, što znači da je za svaki element osnovnog skupa vrijedila jednaka vjerojatnost da će ući u uzorak.

Po svojoj veličini, a što je bilo uvjetovano prirodom predmeta istraživanja (niske frekvencije pojavnosti) i ciljem istraživanja (navođenje i deskripcija bitnih momenata, bez generalizacije), ovaj uzorak spada u relativno male uzorke.

Sukladno naprijed navedenom, jedinicu promatranja u ovom radu predstavlja konkretan krivični predmet. Stoga je, kao glavna metoda primjenjena metoda analize pojedinačnog slučaja i idiografska metoda, koja je vrlo prikladna za prikupljanje podataka o osobama socijalnopatološkog, odnosno delinkventnog ponašanja. Ti podaci odnose se i na proces razvoja i obilježja ličnosti što znači da obuhvaćaju genetičke i situacijske čimbenike kriminalnog događaja.

Uz ovu, usko je vezana metoda deskripcije, jer interdisciplinarni pristup kriminalnoj pojavi zahtijeva paralelno prezentiranje, povezivanje njenih socioloških, psiholoških, psihijatrijskih i drugih relevantnih aspekata, a to je moguće jedino uz širu primjenu deskriptivnog postupka.

Podaci do kojih se dolazi analizom uzorka kompariraju se s dva ranija istraživanja čedomorstva u Hrvatskoj i to s istraživanjem provedenim na uzorku od 168 osoba osuđenih zbog čedomorstva u razdoblju od 1946. do 1955. godine (Ured za kriminalistička ispitivanja, 1959) i istraživanjem 22 slučaja čedomorstva u razdoblju između 1973. i 1980. godine (Singer, Mikšaj - Todorović, Poldrugač, 1985), a djelomično i s rezultatima istraživanja provedenih u drugim zemljama.

Na kraju, analiza podataka omogućava da se iz provedenog istraživanja izvuku određeni zaključci i prijedlozi

za praktično djelovanje. U ovom radu primjenjena je metoda kvantitativne, kvalitativne i kauzalne analize.

Ove metode rada omogućuju sagledavanje krivičnog djela čedomorstva kao kriminološkog fenomena. Naime, dok se krivično pravo, odnosno krivična praksa bavi čedomorstvom na razini konkretnog slučaja, koristeći pri tome teoretske postavke čime i sama pridonosi razvoju pojma čedomorstva, kriminološku pojavu čedomorstva čini skup takvih pojedinačnih slučajeva čedomorstva. Takav induktivni pristup osigurava progresiju razmatranja i razumijevanja pojave paralelno s razvojem tijeka istraživanja (Pešić, 1970).

3. REZULTATI RADA I DISKUSIJA

3.1. Ličnost počinitelja

Čedomorka - da li je to obična žena kao i svaka druga - ili se tu radi o ženi s posebnim osobinama, koja je iznevjerila svoju žensku prirodu? Ovo pitanje se već dugo i često postavlja bez da dobiva svoj jedinstveni odgovor.

Ipak, danas se već jednoglasno prihvaća da čedomorstvo može počinuti i duševno normalna jednako kao i duševno nenormalna žena. Ovaj problem više se ne rješava čak ni u relaciji s bračnim statusom počiniteljice, iako se jedno vrijeme smatralo da su neudate čedomorke psihički normalne, dok su one udate duševno poremećene ili bolesne.

U znanstveno - istraživačkim radovima, kojih rezultati su nam dostupni, osobnim svojstvima počiniteljica čedomorstva nije poklonjena dovoljna pažnja. Najčešće obrađena osobna karakteristika ovih žena je životna dob u vrijeme izvršenja predmetnog djela.

1958. godine Herschman i Schmitz (prema Aleksić, 2. 1959), analizom 45 slučajeva čedomorstva iz Tübingena, utvrđuju prevalentnu dob počiniteljica u rasponu od 21 do 25 godina, zatim slijede maloljetnice, te iza njih dolaze osobe stare 35 godina. Pregledavanjem dosjea 150 osuđenica s područja Apelacionog suda u Donau za dvadesetpetogodišnje razdoblje Levvasseur je došao do istog rezultata. Cannat, primjenjujući jednaku metodu na 263 dosjea iz kaznena zavoda u razdoblju od 1945. do 1950. godine, dolazi do istog zaključka. Prema podacima Ureda za kriminalološka ispitivanja u Zagrebu čiji je uzorak od 168 čedomorki uzet s teritorije čitave Hrvatske u razdoblju od 1946. do 1955. godine, 54% počiniteljica je u dobi između 14 i 24. godine života, 44% je između 25 i 44 godine, a više od 45 godina ima svega 2% počiniteljica. D'Orben je 1979. godine na uzorku od 11 slučajeva čedomorstva, kao prosječnu dob počiniteljica ove vrste delikata dobio 21 godinu starosti.

Prosječna dob ispitanica našeg uzorka iznosi 27 godina. I distribucija po dobnim skupinama ukazuje na izvjesne promjene u dobnj strukturi počiniteljica čedomorstva.

Tablica 1.

DOB	Aps.	%
20 - 24	11	36.7
25 - 29	8	26.7
30 - 34	4	13.3
35 - 40	7	23.3
Ukupno	30	100.0

Iako i naš rezultat upućuje na životnu dob između 20 i 24 godine kao onu iz koje se regrutira najveći broj čedomorki, ipak je to ovdje znatno slabije izraženo, nego u prethodnim istraživanjima. Predočimo li generativno razdoblje žene kao jedan kontinuum, uočavamo da su se osobito značajne promjene dogodile na polovima tog kontinuuma. Naime, najniža dob s kojom smo se susreli na našem uzorku iznosi 20 godina, što znači da nema ni jednog slučaja gdje bi počiniteljica predmetnog kriminalnog djela bila maloljetnica. Također prisutan je ne baš zanemariv relativan porast broja slučajeva čedomorstva u dobi od 35 do 40 godina što je suprotno rezultatima ranijih istraživanja. Teško je sa sigurnošću govoriti o razlozima opisanih promjena, tim više što zasad još ne možemo znati da li se radi o slučajnom odstupanju ili o stvarnom, novom trendu u kretanju promatrane pojave. Pretpostavimo li samo da se radi o ovom drugom, čini se vjerojatnim to dovesti u vezu s razinom seksualnog odgoja i informiranosti koja u čitavoj populaciji nije jedinstvena. Osim što postoje bitne razlike na relaciji selo - grad, uočljiv je i velik generacijski jaz. Pošto je dostupnost informacija u jednoj sredini za sve ista, generacijske razlike bi se više odnosile na seksualnu odgojenost, pri čemu se misli na osobne stavove i tretiranje vlastite seksualnosti, kao i na usvojena dominantna moralna shvaćanja u toj sferi ljudskog života. Činjenica je da su u tom pogledu mladi naraštaji daleko zdraviji, jer se realno, a ne olako ili potiskujuće odnose prema vlastitom spolnom nagonu što je vrlo važno u tom smislu da oni ne izjednačavaju sprečavanje neželjenih posljedica seksualnog života s njegovim osujećenjem, već se preventivno angažiraju upotrebom različitih kontracepcijskih sredstava. Bliži stvarnosti je i njihov moralni sustav, koji s jedne strane, ne samo da dopušta već i podstiče kontracepciju, a s druge strane izjednačava bračno i izvanbračno materinstvo. Sve to zajedno djeluje na postepeno izčežavanje potrebe za čedomorstvom među mladim pripadnicima društva, dok među ostalim dijelom ženske populacije razlozi za to krivično djelo još uvijek postoje, ukorijenjeni primarno u njihovom moralnom kodeksu.

U kriminološkoj literaturi postoji stav da se počinitelji krvnih delikata odlikuju niskim kvocijentom inteligencije. Međutim, mnogobrojna su istraživanja koja ukazuju na razlike u kognitivnim sposobnostima počinitelja s obzirom na vrstu napada na život i tijelo žrtve. Drugi pak autori (Pešić, 1970) su mišljenja da su inteligentniji oni počinitelji ubojstva čiji delikt je motiviran jakim socijalnim čimbenicima, od onih koji su zločin počinili iz niskih, osobnih pobuda. Ipak, nepobitna je činjenica da počinitelji ubojstva pokazuju slabu razboritost u konfliktnim situacijama, jer kod većine ubojstava konflikt između počinitelja i žrtve traje duže vrijeme, kroz koje oni ne poduzimaju ništa što bi spriječilo tragično okončanje sukoba. Inteligencija počinitelja ubojstva nije posebno razmatrana u istraživanjima kriminaliteta žena.

U našem uzorku, pouzdane, psihološkim testiranjem dobivene podatke o kvocijentu inteligencije, bilo je moguće naći samo u onim slučajevima gdje je tijekom krivičnog postupka provedeno psihijatrijsko vještačenje počiniteljice. Od ukupno 19 takvih stručnih nalaza i mišljenja, u čak 15 njih stajala je dijagnoza prosječne inteligencije. Između preostala četiri samo jedan nalaz govori o izrazito ispodprosječnoj inteligenciji, dok su dva blago ispod prosjeka, a jedan na donjoj granici normale. Gledano statistički, u 78,9% slučajeva ustanovljena je prosječna inteligencija. Među slučajevima ispodprosječne inteligencije, najviše je (50%) onih gdje je to odstupanje od prosjeka vrlo blago; 25% ih je još u boljoj poziciji jer se nalaze na donjoj granici normale, a isto toliko ih je i s lošijim rezultatom, odnosno naglašeno zaostaje za prosjekom te se već približavaju granici debiliteta. U ukupnom broju psihijatrijskih vještačenih slučajeva ovi posljednji participiraju sa svega 5,3%.

Iz navedenih rezultata ispitivanja inteligencije u okviru ovog istraživanja, ne bi se dalo zaključiti da je snižena inteligencija obilježje počiniteljica čedomorstva, a prema tome ni etiološki čimbenik u odnosu na njihovo krivično djelo. Štoviše, ovdje se pokazalo da je počiniteljica čedomorstva osoba prosječno razvijene inteligencije. Međutim, unatoč statističkoj uvjerljivosti dobivenih rezultata, valja biti oprezan kod ovakve njihove interpretacije. Naime, potrebno je realno sagledati cjelokupno kognitivno funkcioniranje tih osoba, što je i učinjeno u gotovo svim psihijatrijskim ekspertizama na ovom uzorku. Jednako tako, gotovo u svima su nađene srodne bliže oznake intelekta, to jest prosječni rezultati dobiveni na testovima inteligencije svugdje su interpretirani i komentirani na gotovo jednak način. Radi se o osobama čiji sasvim uredni IQ ostaje na razini neiskorištenog potencijala. One su vrlo primitivne, često bez elementarne naobrazbe, a ukoliko su i prošle kroz određeni obrazovni proces, njihovo iskustveno znanje je

ispod očekivanog. Drugim riječima, stil i pravila življenja u njihovim socijalnim miljeima su takvi da inhibiraju intelektualni razvoj. Masa problema u takvim okruženjima predstavlja tabu - temu za diskusiju i razmišljanje, zbog čvrsto ukorijenjenih predrasuda kao odgovora na izvjesna pitanja. Osim toga, a isto zbog predrasuda, mlade djevojke su izložene restrikciji socijalnih kontakata što također utječe na kržljanje pojedinih funkcija i procesa u ličnosti. Tako one, unatoč svom prosječnom inteligencijskom potencijalu, vremenom počnu funkcionirati na znatno nižim kognitivnim razinama, što ide čak do plitkounosti (*debilitas mentis*), odnosno do prelaza između psihičke prosječnosti i slabounosti. Usljed često ranog napuštanja škole, ove djevojke se počinju baviti krajnje jednostavnim zanimanjima, te ubrzo stupaju u bračne ili izvanbračne odnose. One nemaju neki širi umni horizont, već se usredotočuju uglavnom na zadovoljavanje vlastitih potreba. Stoga su i njihovi životni ciljevi mahom egoistični i materijalni. Vrlo su povodljive, lako ih se da nagovoriti, a spolnim kontaktima često se odaju bez pomnijeg odabira partnera, što rezultira održavanjem izvanbračnih veza. Iz istog razloga, smanjena im je sposobnost snalaženja u svakodnevnom životu, pa nisu u stanju brzo obuzdati strasti ili rješavati probleme. Zaključci njihova mišljenja su krajnje jednostavni, jer je njihov inače uredan misaoni tok, koji ne odaje znakove psihotičnosti, sadržajno simplificiran, te često zapravo preuzet od drugih, tako da raspolažu izuzetno skromnim repertoarom originalnih ideja i rješenja. Ponekad djeluju lakoumno jer nedovoljno razlikuju bitno od nebitnog, te pri donošenju odluke prevladava momentalna želja za zadovoljavanjem nekog prohtjeva nad predstavom štete koja bi iz toga mogla proizaći. Upravo na ovome se i temelji forenzično značenje osoba opisane kognitivne strukture, koja je inače više nego dovoljna za razumijevanje elementarnih društvenih normi i zabrana. One ne pate od smetnji opažanja, pažnja im je očuvana, pamćenje, sjećanje i zapamćivanje uredno.

Navedeni podaci ne dopuštaju da se utvrdi kako je niska inteligencija uzrok čedomorstva, već nedvojbeno pokazuju kako socijalna okolina diktira korištenje intelektualnih potencijala, i kako, ukoliko je ona u tom pogledu skromnih zahtjeva, može doći do pseudoretardacije koja uzrokuje nemogućnost snalaženja u složenim psihičkim i socijalnim situacijama. Da je djelovanje nekih drugih kriminogenih čimbenika bilo puno jače, potvrđuje i slučaj počiniteljice koja je tijekom krivičnog postupka ostavljala dojam vrlo nadarene i obrazovane osobe, ali joj to nije nimalo pomoglo da svoj problem razriješi na društveno dopušten i prihvatljiv način, a ne protupravnim lišenjem života tek rođenog djeteta. Karakterističan je primjer S.P., koji, da odmah napomeno, nije usamljen.

Dotična S.P. "u Stanford - Binet testu funkcionira u intervalu od pet do deset godina, što je evidentno ispod njenog realnog mentalnog potencijala".

Brojnim kriminološkim istraživanjima (Jovičević, 1979) ustanovljeno je da se delinkventi u odnosu na nede-linkventnu populaciju, odlikuju znatno višim stupnjem anksioznosti, hipersenzitivnosti, depresivnosti i shizoidnosti, što je u velikoj mjeri potvrđeno i na našem uzorku. Međutim, dok se kod ostale delinkventne populacije posebno visokom statističkom značajnošću obično izdvajaju impulzivnost i agresivnost, kod počiniteljica čedomorstva to, barem prema našim saznanjima, nije slučaj. Doduše, u izvjesnom broju slučajeva zamjetne su i agresivne tendencije, dok su perserverancije nešto očitije. Sklonost impulzivnom reagiranju prisutna je u vrlo malom opsegu, uglavnom tamo gdje su izražene sociopatske značajke i tendencije.

Generalizacijom podataka o temperamentu počiniteljica čedomorstva našeg uzorka, dobivamo dominantnu sliku siromašnog, sputanog čuvstvenog života sa suženim načinom doživljavanja i osnovnim depresivnim raspoloženjem. To su pretežno emocionalno zakočene žene, a osobito reagiraju blokom u frustracionim situacijama. Vrlo su sklone potiskivanju, što se osobito očituje u njihovu upornom negiranju vlastite neželjene trudnoće. U manjem broju slučajeva, uz sliku sociopatske strukture ličnosti moguće su i psihotične dekompenzacije ukoliko razina frustracija prelazi u stvari slabašne obrambene mehanizme. Ovo je sukladno rezultatima većine istraživanja žena ubojica gdje je kod istih konstatirano postojanje netolerancije na frustracije (Palmer, prema Konstantinović - Vilić, 1986). U psihološkoj literaturi se kod problema tolerancije na frustracije ističe da, ukoliko razina tenzije prekorači neku vrstu praga dolazi do kvalitativnih promjena na planu ponašanja (Krech, Crutchfield prema Konstantinović - Vilić, 1986). (Ličnost koja proživljava frustraciju znatnog intenziteta i trajanja, kao što je to u slučaju počiniteljica čedomorstva, postaje pretjerano iritirana, emocionalno uznemirena, te stoga nesposobna da dalje na konstruktivan način rješava problem. U takvoj psihičkoj, stresnoj situaciji najčešći oblik reakcije je agresija. Pri tome treba osobito naglasiti da se tu ne radi nužno o agresivno strukturiranim ličnostima koje se tako uvijek ponašaju. Štoviše, biografije u okviru našeg uzorka u velikoj većini pokazuju da im je čedomorstvo jedino krivično djelo, a da ni inače, u svakodnevnom životu, ne pokazuju neku veću dozu agresivnosti. Kod svih naših ispitanica krivično djelo je posljedica kumuliranja frustracija: frustracije nastale još u djetinjstvu i ranoj mladosti, evidentne iz njihovih socijalnih i psiholoških anamneza, nisu se izgubile, već su se stopile s novim, aktualnim frustracijama, te u kritičnom momentu izbile u "eksplozivnoj

formi", i potisnule materinski motiv očuvanja vlastitog potomstva. Stoga se slobodno može utvrditi da čedomorstvo na mah i pod pritiskom teških okolnosti obično spada u tzv. reakcije "kratkog spoja", do kojih dolazi u trenucima sužene svijesti i koje u sebi nose naboj "trenutnog razriješenja", koje ne vodi računa o tome što će se kasnije dogoditi. Valja naglasiti da u takvim stanjima mogu biti počinjena vrlo brutalna krivična djela, jer se zapravo radi o kraćem duševnom poremećaju čija osnova suženja svijesti jest velika emocionalna napetost. U nalazima i mišljenjima psihijatrijskih vještaka na našem uzorku, često smo naišli na zaključak o izrazito depresivno obojenoj ličnosti ispitanica. Tako se navodi da je njihova aktualna inteligencija depresivno sputana, iako je ona izvorna na razini prosjeka. Iz istog razloga i misaoni slijed im je uredan ali rigidan, sposobnosti mentalne koncentracije manjkave, interesna sfera aktualno sužena, a osjećaj realnosti, unatoč urednoj orijentiranosti u prostoru i vremenu, narušen ili neizgrađen.

Nezanemariv je i broj primjera koje nam pruža isti uzorak, gdje je osoba afektivno bez topline, odnosno gdje je modulacija afekata u nekoj mjeri oslabljena.

Što se tiče čuvstvenog života naših ispitanica, raspoloživi podaci ukazuju na njegovu nez zrelost, labilnost, s egocentričnim i infantilnim modalitetima doživljavanja. Poveže li se to s reduciranim mogućnostima socijalnog dodira, lako je razumjeti da su one distancirane, a u interakcijama usporene, napete i lako razdražljive. Naime, emocionalna nezrelost se u psihološkoj literaturi (Hrnjica, prema Konstantinović - Vilić, 1986) objašnjava kao nedostatak emocionalne kontrole i sposobnosti za podnošenje emocionalne napetosti. Stoga se kod emocionalno nezrelih osoba zapaža naglašeno osjećanje beznađa i neodlučnosti, sklonost infantilnim reakcijama i neurotskoj ovisnosti o drugim osobama, kao i agresivnost defenzivnog tipa, destrukcija, ćudljivost i razdražljivost. Emocionalna labilnost se javlja kao posljedica emocionalne nezrelosti, a manifestira se u brzom i nekontroliranom emocionalnom reagiranju, odnosno brzom izmjeni emocionalnih manifestacija i stanja. Dobar dio žena iz našeg uzorka zato nosi u sebi emocionalne konflikte, negativan stav prema okolini uz nerealan stav prema sebi i događajima u svojoj sredini, što se najbolje vidi iz njihovog upornog negirajućeg odnosa prema vlastitoj trudnoći koja seže sve do momenta dolaska neželjenog djeteta na svijet, pa i nakon toga, jer one time što ga lišavaju života osjećaju kao da su do kraja zanijekale njegovo postojanje.

Ne može se, međutim, čedomorstvo objasniti samo strukturom ličnosti počiniteljica. Tako u psihijatrijskom nalazu za G.M. stoji da ona "nije asocijalna osoba, već osoba koja zna osjećati, razmišljati i biti u realitetu, voljeti i biti voljena, mada je u vlastitom životu dosta

izgubljena". Ovo posljednje ukazuje na činjenicu da su neke druge okolnosti, unatoč zdravoj psihičkoj strukturi, djelovale na genezu negativnih događanja u životu ispitanice. Još očitije je to u slučaju V.B. za koju vještak - neuropsihijatar kaže da je "komunikativna, afektivno topla, emocionalno stabilna. Kao osoba nije socijalno upadljiva, sređena je, te funkcionira kao majka i supruga". Njena inteligencija je prosječno razvijena, a čak je i nešto obrazovanija nego što je to karakteristično za ovu populaciju. Činjenicu da je "samo djelo nelogično, nespojivo s osobnošću promatranice koja je na ovom planu zrela i iskusna", isti vještak objašnjava okolnošću da je "prije krivičnog djela imala dosta psihičkih problema vezanih uz zapošljavanje i u tom smislu opterećenost trudnoćom". Radi se zapravo o tome da je V.B. majka troje maloljetne djece s kojima se u kritično vrijeme nalazila u vrlo teškoj materijalnoj situaciji te joj je posao bio neophodan. No, da je odala svoju trudnoću nikako se ne bi mogla zaposliti kao što je morala odustati i od studija rodivši prvo dijete. Koliko njen čin odudara od njene ličnosti pokazuje i to što tempore criminis nije htjela prihvatiti nikakvu pomoć, ali se nije skrivala već je samo bespomoćno sjedila na mjestu događaja u šumici pored ceste. Kasnije manifestira amneziju na kritični događaj koja sasvim sigurno nije simulirana, te se zgraža nad mogućnošću da je počinila djelo koje joj se stavlja na teret.

Iz ovog jasno proizlazi da i temperament može biti samo više ili manje pogodan za izvršenje čedomorstva, dakle da zauzima razinu uvjeta za to djelo, dok se na višoj razini, razini uzroka očito nalaze neki drugi kriminogeni čimbenici. Naposljetku, ni temperament, odnosno emocionalni život čovjeka nije nešto što je takvo kakvo je samo po sebi, već je rezultat određene interakcije pojedinca i sredine.

Definiran kao skup etičkih stavova čovjeka prema samome sebi, prema drugim ljudima, stvarima, idejama, te vrijednostima uopće, karakter je vrlo bitna komponenta ličnosti u promatranju kriminalnog ponašanja. Negativnih, kao uostalom i pozitivnih karakternih osobina ima daleko više, ali su kod osoba obuhvaćenih ovim istraživanjem najviše do izražaja došle egocentričnost, egoizam i primitivizam.

Egocentričnost se sastoji u tome da priličan broj naših ispitanica drži sebe u središtu svojih preokupacija, što se manifestira i u njihovom odnosu prema drugim osobama. Stoga im se događa da prvo rade na zadovoljavanju vlastitih potreba i nagona, a tek kasnije, zapravo kad one već nastupe, razmišljaju o posljedicama svojih postupaka. Egoizam se u znatnom postotku manifestira kod ovih žena time što su one vrlo destruktivne prema onome što smatraju da ih ugrožava ili im očito šteti. Svoju okolinu one promatraju kroz prizmu vlastitih

potreba i interesa, pa tako i vlastito nerođeno dijete. One u njemu vide direktnu opasnost za sebe, pa se prema njemu tako i ophode, vodeći trajnu borbu protiv njegovog postojanja, prvo skrivanjem, pa i negiranjem trudnoće da bi ga odmah po porodu definitivno uklonile lišavajući ga života. To i nije toliko začuđujuće ako se ima u vidu da takav tip osoba podliježe nepodnošljivom uzbuđenju i tenzijama ukoliko osjete zlo koje im prijete. Istraživanja na području kriminologije (Pešić, 1970) pokazala su da je primitivizam zajednička osobina počinitelja ubojstva. To se potvrdilo i na našem uzorku, time da se u većini slučajeva to dalo zaključiti iz raspoloživih podataka o počiniteljici djela, dok je samo u slučajevima s iscrpnijim neuropsihijatrijskim nalazom i mišljenjem, takva konstatacija i eksplicite navedena. U svakom slučaju, primitivizam na izvjestan način znači osnovu za formiranje i manifestaciju većine drugih negativnih karakternih osobina i crta ličnosti. Također, poznato je da "što je čovjek primitivniji, on više tendira ka regresiji, što praktično znači niži stupanj ponašanja" (Pešić, 1970).

Ipak, svakako se mora imati na umu da se ni primitivizam ne može tretirati kao jedna neovisna i samostojna karakteritika ličnosti, već je treba promatrati u relaciji s ostalim elementima istog sklopa. Tako na našem uzorku uočavamo ono što je u psihologiji i kriminologiji već mnogo puta empirijski potvrđeno, a to je da primitivnu osobu odlikuju niska obrazovna i kulturna razina, usredotočenost na uzak krug potreba, interesa, motiva i ciljeva, koji su prevalentno osobni, a minimalno socijalno orjentirani. Socijalne potrebe ovakava osoba osjeća i zadovoljava u krugu izrazito kratkog radijusa i vezano pretežno uz svakodnevnu голу egzistenciju. Na kraju krajeva, iako to predstavlja svojevrsan cirkulus vitiosus procjenjujemo li društveni značaj razloga zbog kojih ubojice uopće upadaju u konfliktnu situaciju, vidimo da oni vrlo često ne predstavljaju neku veću vrijednost i da zbog njih u konflikt može doći samo primitivan čovjek. Čedomorstvo, kao produkt određenih zaostalih, ali krutih društvenih normi to najbolje potvrđuje.

Kompariramo li rezultate istraživanja provedenog na uzorku počinitelja različitih vrsta protupravnog lišenja života drugoga (Pešić, 1970) i one dobivene na ovom uzorku koji je ograničen samo na čedomorstvo, možemo registrirati neke bitne razlike. Kao prvo, nismo uspjeli potvrditi tezu da su "lukavost, podmuklost i neiskrenost" gotovo obvezna svojstva počiniteljica čedomorstva. Činjenica je da su sve žene obuhvaćene našim uzorkom skrivale svoju trudnoću, te da može djelovati podmuklo što su to činile i u odnosu na svoje najbliže, ali opći dojam koji se stječe na temelju njihovih životopisa je takav da im se ne mogu pridodati navedeni

atributi. One su, u pravilu, "dobre kćerke, supruge, majke", i baš zato, da bi dosljedno održale takav status u svojoj životnoj sredini, isto im nalaže da neke, zapravo normalne stvari potiskuju i kriju. Slično bi se moglo utvrditi i za bezobzirnost, kao daljnju "tipičnu osobinu ubojica". Činjenica jest da za lišenje života drugoga kod izvršitelja mora postojati nedostatak svijesti i osjećaja prema toj najvišoj vrijednosti koju ljudski rod poznaje. S druge strane, ta svijest i taj osjećaj uobličavaju se i njeguju odgojem, što praktično znači da oni nisu nikakve crte ličnosti s kojima se svaka pojedina individua rađa. Naposljetku, u velikom broju slučajeva te žene pokazuju visok stupanj obzira i brige prema svojoj obitelji. Konkretno, na našem uzorku, za svega šest počiniteljica, što predstavlja 20% od ukupnog uzorka, ustanovljeno je da se radi o nemarnim osobama, koje su nebrižne, ili su čak napustile svoju djecu, odnosno koje ne žele raditi ili odbijaju posao koji im služba socijalne skrbi osigura.

U kriminološkoj literaturi, fizičko zdravlje i tjelna konstitucija pogotovo su akcentirani kad se radi o etiologiji kriminaliteta žena. Naravno da u slučajevima krivičnog djela ubojstva djeteta pri porođaju ne bi bilo smisleno dovoditi u vezu slabije razvijeni muskularnoskeletni sustav žene s njenim krimenom, kako se inače običavaju tumačiti kvantitativne razlike u kriminalitetu pripadnika obaju spolova. Štoviše, moglo bi se konstatirati da lišenjem života vlastitog poroda, žena ide protiv svojeg tijela, jer je ono u svakom pogledu prioritetno prilagođeno za nošenje i ishranu djece. Ipak, smatra se da od izvjesne važnosti može biti opće zdravstveno stanje žene i preboljene bolesti, jer svako narušavanje homeostaze u organizmu izaziva čitav niz drugih promjena u biopsihosocijalnom sustavu. Konstantinović - Vilić je 1986. godine na uzorku od 134 žene ubojice ustanovila da 32% njih pati od kroničnog oboljenja (srčane bolesti, prenižak ili previsok tlak, proširene vene, reumatizam, bronhitis, ulkus, tumor, dijabetes, glavobolje, poremećaji funkcije bubrega i jetre), dok je kod ostalih 68% konstatirano zadovoljavajuće zdravstveno stanje. Interesantno je da kronično bolesne osobe u našem uzorku participiraju gotovo u jednakom postotku (33%). Radi se također i o sličnim smetnjama uz nešto izraženiju tendenciju ka neurološkim ispadima: skrofuloza, disfunkcija bubrega, rahitis, slaba uhranjenost, blagi tremor ruku i kapaka, kronična glavobolja, bol u prsima, kočenje ruku, loše spavanje, psihomotorna insuficijencija i epilepsija. Duševno stanje počiniteljica čedomorstva ispitivalo se tijekom krivičnog postupka uglavnom u relaciji s pitanjem uračunljivosti tempore criminis, a prema podacima velikog broja istraživanja (Pešić, 1970) mnoge ubojice postdeliktno pokazuju izvjesne psihičke promjene, a najčešće depresije, neuroze i psihopatije, što je razumljivo, jer ubojstvo često predstavlja težak doživljaj

i za samog počinitelja. Međutim, za nas su ovdje momentalno interesantna ona odstupanja od psihičke normale koja su postojala kod osobe i prije izvršenog krivičnog djela. U tom smislu sa sigurnošću možemo konstatirati jedino neurotičnost naših ispitanica, koja je i brojčano upadljiva. Kao što je već rečeno, radi se o vrlo labilnim, hipersenzibilnim i uz to nezrelim osobama. I već navedeni simptomi poput tremora, bljedila, intenzivnih glavobolja, neobjašnjivih bolova u prsima, kočenja ruku, poremećaja spavanja, kroničnog umora, hipohondrijskih tendencija i sl., također upućuju na postojanje psihoneurotskih smetnji kod ove skupine žena. Osobito drastičan primjer neurotiziranosti, niskog praga tolerancije na frustracije, emocionalne labilnosti i socijalne nedozrelosti pruža slučaj Lj. F. Ona je, u dvadesetšestoj godini života, na samu Staru godinu pokušala suicid trovanjem tabletama progutavši odjednom oko 30 dražeja petmiligramskog Apaurina. Bila je tada u osmom mjesecu trudnoće, a pokušaj suicida uslijedio je nakon svade s mužem u kojoj joj je on rekao neka se pogleda u ogledalo kako izgleda i da neće on valjda s njom ići na doček Nove godine kako je unaprijed dogovoreno. Ova situacija, osim što svjedoči o narcizmu, vulnerabilnosti i o neurotskoj potrebi da im se drugi dive, govori puno i o socijalnom okruženju ovih žena, koje je očito takvo da djeluje na njihov psihoneurotski razvoj.

Uz opisano, zabilježili smo i slučajeve paranoidnih tendencija, te psihopatski, ili bolje rečeno sociopatski strukturiranih ličnosti. Duševne bolesti, u pravom smislu riječi, osim jednog slučaja epilepsije, te jednog slučaja ambulantno liječene depresije, nismo našli.

Kod 9 od 30 žena našeg uzorka (30%) zabilježen je neki oblik socijalno - patološkog ponašanja. Međutim, daljnjom analizom ustanovljen je vrlo sužen repertoar tih ponašanja. U gotovo polovini (44,4%) tih slučajeva radilo se o nemaru i nebrizi za vlastito potomstvo, koje je u dva slučaja doseglo razmjere napuštanja svog maloljetnog djeteta. Međutim, ne treba izgubiti iz vida da u ukupnom uzorku te osobe participiraju sa svega 13,3%. Zatim po učestalosti slijede žene za koje je registrirano da povremeno, zapravo prigodno uzimaju alkohol (10%), te se time nalaze na granici između društveno neprihvatljivog i društveno tolerirajućeg ponašanja. Naposljetku, kod svega dvije ispitanice (6,7%) utvrđena je sklonost neradu i parazitskom stilu života. Kao oblik poremećaja u ponašanju u ranijoj dobi, zamijećena je skitnja, bježanje od kuće i škole, te povučenost.

Što se tiče ranije osuđivanosti, zabilježili smo pet takvih slučajeva: povreda dužnosti uzdržavanja, krivotvorenje isprava, dva krivična djela protiv privrede, te jedno čedomorstvo.

U nekolicini proučavanih krivičnih dosjea nađena je, u okviru opisa ličnosti okrivljene, slijedeća formulacija:

"etički manje vrijedna". Želimo li to prevesti, odnosno pokušamo li tu konstataciju znanstveno verificirati, dolazimo do pojma moralne zakržljivosti (lat. debilitas moralis, eng. moral insanity), kojim se obilježavaju osobe koje ne posjeduju etičko - moralna i socijalna osjećanja. Kao mogući uzroci ove pojave u literaturi se navode neki rano preboljeni moždani proces (encephalitis) ili shizofreni napad, ili pak djetinjstvo provedeno u tako sirovom i nesocijaliziranom miljeu, da razvoj socijalno - moralnih osjećaja naprosto nije bio moguć (Jevtić, 1966). Što se tiče eventualnih trauma glave u djetinjstvu, na našem uzorku evidentiramo tek jedan slučaj i to kad je osoba imala već 14 godina. Također ne nalazimo podataka o postojanju hebefrenih promjena kod naših promatranica. No zato u obiteljskim, i uopće socijalnim anamnezama susrećemo čitav niz negativnih razvojnih okolnosti.

3.2. Raniji život i prilike

Što se tiče stila života u obitelji osoba iz našeg uzorka, upadljiva je povučenost i siromaštvo socijalnih kontakata tijekom djetinjstva, a naročito mladosti. Na taj način one očito bivaju dvostruko oštećene. Nedostaje im društvo vršnjaka, kao medij za vježbanje međuljudskih odnosa i kriterij za vrednovanje vlastitog ponašanja te ne začuđuje dijagnoza socijalne nezrelosti koja je kod ovih osoba takoreći redovna. Razumljiva je stoga njihova egocentričnost, te usmjerenost na zadovoljavanje vlastitih potreba, s obzirom da nisu imale dovoljno prilike učiti živjeti s drugima. U vrijeme njihova djevojaštva, još izrazitije im se reduciraju kontakti s pripadnicima suprotnog spola, što ih dugo čini neiskusnima, a time naravno, eventualno naivnima i obvezno frustriranim. Sve ove nepovoljne okolnosti kasnije je lako prepoznati sklopljene u mozaik objektivnih i subjektivnih čimbenika koji su pridonjeli izvršenju čedomorstva. Naime, relativno mlade žene našeg uzorka su do izvjesne mjere bile u stanju potiskivati svoj libido, na što ih je prisiljavala njihova okolina. Pošto je u njih jače izražena egocentričnost koja primat daje momentalnim nagonima, one se olako upuštaju u vezu s muškarcima. No obzirom da u tom pogledu nisu vješte, olako povjeruju obećanju o zarukama i braku. Iz određenih razloga one ništa ne poduzimaju da se na vrijeme riješe neželjene trudnoće. Ipak, kao "poštene i valjane" djevojke, kakvima ih u njihovim sredinama smatraju, ne mogu si dopustiti izvanbračno materinstvo. Tada opet djeluje njihova izoliranost, koja ih je učinila pasivnima i nenaviklima traženju rješenja problema, pa one izdržavaju čitavu trudnoću, da bi dijete odmah po porodu usmratile i tako se riješile opasnosti za vlastitu egzistenciju.

Često je neželjena trudnoća proizašla iz prve veze djevojke s nekim muškarcem. No, i za ostale ispitanice,

kod kojih to nije slučaj, možemo utvrditi da se uglavnom radi o dotad neporočnim osobama socijalno prihvatljivog ponašanja. Štoviše, one su obično marljive i usmjerene na obavljanje dužnosti koje im je dodjelila njihova obitelj, pokraj kojih im vrlo malo vremena ostaje da ga posvete sebi samima. Kod onih među njima koje potječu iz ruralnih sredina to je izraženo do te mjere da se zanemaruje čak i njihovo školovanje. Tako je npr. R. S. završila svega šest razreda, jer je, kako sama navodi, morala redovno voditi stoku na pašu pa nije imala vremena za učenje.

Obitelji promatranih počiniteljica čedomorstva može se opisati kao strogo patrijarhalne i konzervativne. Česti su slučajevi straha od oca ili od oba roditelja, ambivalentnog stava prema roditeljima, pretjeranog prigrivanja od strane roditelja, općenito nesređenih i izrazito negativno obojenih međusobnih odnosa. Čak se i u malobrojnim slučajevima gdje se obiteljski odnosi ocjenjuju kao skladni, napominje da pojačan strah od roditelja ipak postoji. Pogotovo je naglašeno postojanje određenih tabu tema u tim obiteljima. Jedna od njih je svakako spolnost, tako da djevojke, osim zabrana i prijetnji, nikakva druga, primjenjivija i konkretnija saznanja o tom problemu ne dobivaju u roditeljskom domu. U tom smislu tipičan je primjer G.S. čija majka, kad je čula da joj se kćer zabavlja s nekim mladićem, nije pokazala nimalo interesa da o njemu i njihovoj vezi više dozna, niti volje da na neki način uputi kćer, već ju je samo opominjala da pazi što radi. Možda je takvu atmosferu u svojoj izjavi pred sudskim vijećem najplastičnije prikazala M.K. sestra okrivljene A.K. kazavši da u njihovoj obitelji "nisu razgovarali o onom o čemu je trebalo". Još drastičniji je slučaj G.N. koja je sa sedamnaest godina pobjegla od kuće i prekinula školovanje, iako je dobro učila i nije ponavljala ni jedan razred, da bi počela živjeti s muškarcem, a sve zbog toga što joj je otac bio pretjerano strog, maltretirao je, te nije smjela doslovce nikuda ići osim do škole i natrag.

Postojanje nekog od oblika socijalno - patološkog ponašanja u obitelji registrirali smo kod šest žena, što čini 20% našeg uzorka. U svim se slučajevima radi o alkoholizmu oca, a različita je samo mjera u kojoj su to ove žene tijekom svog djetinjstva i rane mladosti imale prilike osjetiti. Moguće je da djevojke iz takvih obitelji teže za prisustvom muške osobe koja bi im nadomjestila oca. Stoga se one vrlo brzo i nepromišljeno vežu uz muškarca koji ih ubrzo ostavlja u vrlo teškom položaju. Dodatan razlog takvoj njihovoj sudbini je i potreba da što prije odu iz roditeljske kuće, pa im je dovoljno već samo obećanje braka da pristanu na "ozbiljnu vezu". Tako je S.P. s osamnaest godina otišla živjeti sama, no osjećajući se u tom položaju nemoćnom i nezaštićenom olako je povjerovala obećanjima muškarca koji ju je

ostavio kad je saznao da je gravidna. Lj.F. se našla u gotovo identičnoj situaciji jer ju je otac, kronični alkoholičar, nakon dugog niza godina zlostavljanja, potjerao iz kuće. U spomenutom kontekstu tipičan je i slučaj F.M. koja se upustila u vezu s muškarcem, samo zato što, kako sama kaže, nije pio alkohol.

Od obilježja ponašanja roditelja u dosjeima koje smo proučavali, najčešće se ističe strogost. Očito je, dakle, da su posrijedi obitelji krutih nazora, s nepovredivom hijerarhijom, te jasno, ali i nefleksibilno definiranim ulogama među članovima. U takvom miljeu, svakako da su mogućnosti diskusije, razmjene mišljenja i iskustava vrlo ograničene, što onda nadalje limitira pojavu i razvoj inovacija, novih modela ponašanja i stilova življenja. Odlukom na kriminalni čin, ove žene pokazuju da se više boje sankcija od strane vlastite okoline, nego li pravnog sustava. Koliko je opisani model ophodjenja urastao u ljude najbolje potvrđuje česta sintaksa kojom počiniteljice čedomorstva opisuju svog oca: "Strog, ali pravedan". Njihov pojam pravednosti ovdje podrazumijeva činjenicu da je u takvim sredinama sve vrlo dobro poznato i predviđeno, pa tako i posljedice kršenje određenih normi ponašanja. Drugim riječima, za njih je pravedno to što su mogle unaprijed znati da će za nešto biti kažnjene. U njihovoj svijesti se ne pojavljuju dileme oko toga da li upoće ima imalo smisla da za neke postupke budu kažnjene. Niti jedna od počiniteljica čedomorstva iz analiziranih spisa, tijekom krivičnog postupka ne iskazuje da se bar u jednom momentu dvoumila oko toga da dijete rodi i zadrži. To ujedno potvrđuje i posvemašnju nespремnost ovih žena da se suoče sa životnim teškoćama, što onda i najbolje ocjenjuje kvalitetu njihovog razvojnog razdoblja, te prilike u kojima se ono odvijalo.

3.3. Aktualne socijalne prilike

Relevantna kriminološka analiza svakako iziskuje analizu podataka o socio - ekonomskom statusu ispitanika. Na to upućuje znanstveno utemeljena i verificirana spoznaja da je nasilničko ponašanje prije svega sociološki fenomen jer socijalna sredina u najvećoj mjeri utječe na psihološku i fiziološku bazu agresivnog, pa prema tome i nasilničkog ponašanja (Žaja, 1984).

U okviru regionalne rasprostranjenosti kriminaliteta znatna pozornost se posvećuje rasporedu kriminaliteta na relaciji selo - grad. Kriminološka istraživanja kako u nas, tako i u svijetu (Christiansen, 1960, Johnson, 1982, Jovanović, 1974, Pešić, 1981, prema Konstantinović - Vilić, 1986), ukazuju na veću učestalost krivičnih djela kojima se ugrožava život i tjelesni integritet čovjeka, u ruralnim sredinama. Podaci dobiveni na našem uzorku idu u prilog ovakvim konstatacijama, s tim da smo imali i priličan broj slučajeva zabilježen u gradovima, ali je

karakteristično da su počiniteljice došle sa sela. Čini se da posljednjih desetljeća imamo čak trend pomicanja čedomorstva iz sela u grad. Neka ispitivanja (Aleksić, 1959) pokazala su jasno da nije točno govoriti o čedomorstvu kao deliktu sela. Nagovještavala se i mogućnost da u eri industrijalizacije to postane gradski delikt, jer su sa sela masovno pristizale sezonske ili stalne radnice, koje su, zbog svog neiskustva, često bivale zavedene i ostavljene. U urbanim sredinama toleriraju se ponašanja i odnosi koji na selu mogu dovesti i do težih konflikata. Osim toga, u gradu su mehanizmi socijalne kontrole znatno slabiji, jedinka se lakše "izgubi" u mnoštvu, te motiv bijega od sramote i osude okoline nije toliko izražen koliko na selu gdje živi mali broj stanovnika. Štoviše, u seoskoj sredini gdje su sadržaji rasonode vrlo suženi u odnosu na grad, ljudi su više usmjereni jedni na druge. Također, žena u gradu ima bar teoretske mogućnosti da sama osigura egzistenciju sebi i djetetu, za razliku od seljanke koja je ekonomski zavisna o vlasniku zemlje koju obrađuje i od koje živi, a to je najčešće njen otac ili suprug.

Migracijska kretanja, bez obzira na svoj uzrok i karakter, izvor su mnogih problema u životu ljudi, jer se s promjenom sociokulturnog ambijenta mijenja njihova cjelokupna životna situacija. U takvim situacijama ličnost trpi dvostruki pritisak jer se sukobljavaju vrijednosti starog i novog. Jedan danski autor je u studiji o psihičkoj strukturi emigranata izveo zaključak o postojanju jasnog odnosa između migracije i društvenih poremećaja (Milutinović, 1990).

Istraživanje provedeno na uzorku populacije punoljetnih osoba koje su pravomoćno osuđene na bezuvjetnu kaznu lišenja slobode i tijekom 1975. godine su se nalazile u nekoj od kazneno - popravnih ustanova u Hrvatskoj zbog delikata nasilja (prema Šimunec, 1979), pokazalo je da su osobe rođene izvan teritorija Hrvatske, a najviše u Bosni i Hercegovini, vrlo zastupljene među počiniteljima krivičnih djela. Slično se potvrdilo i na našem uzorku: 16,7% počiniteljica doselilo se iz Bosne i Hercegovine, a iz Srbije 3,3%. Od ostalih migracijskih kretanja zabilježili smo tri slučaja mijenjanja mjesta boravišta unutar granice Hrvatske, te dva slučaja djetinjstva djelomično provedenog u inozemstvu. Što se tiče migracija naših promatranica u odrasloj dobi, evidentirana su tri slučaja zasnivanja bračne ili izvanbračne zajednice u drugoj zemlji, te dva slučaja odlaska na rad u drugu zemlju.

Victor Hugo je svojedobno izjavio da "svaka otvorena škola zatvara jedan zatvor". Vremenom kako je u industrijaliziranim i urbaniziranim zonama gotovo paralelno rastao prosječni stupanj školovanosti i kriminal, ova uzrečica je gubila na popularnosti. Ipak, ostao je interes da se pronađu korelacije između obrazovne

razine i vrste krivičnog djela. Statistike, i naše i strane, svjedoče o obrnuto proporcionalnom odnosu između stupnja obrazovanja i svirepih krivičnih djela. Isti izvori također upozoravaju na činjenicu da se najvrći broj kriminalaca regrutira iz redova osoba koje su završile do četiri razreda osnovne škole, a na drugom mjestu slijede nepismeni (Šternić, Stanojević, 1960). Jednaki rezultati dobi-veni su i istraživanjem samo ženskog kriminaliteta (Konstantinović - Vilić, 1986).

U Poslijeratnom razdoblju u Hrvatskoj obrazovna dob čedomorki pomicala se ka višim vrijednostima.

Tablica 2.

	1946 - 1955. g.	1973 - 1980. g.	1985 - 1990. g.
ŠKOLSKA SPREMA	%	%	%
NEZAVRŠENA OSNOVNA ŠKOLA	56.5	22.7	10.0
ZAVRŠENA OSNOVNA ŠKOLA	35.7	27.3	33.3
OSNOVNA ŠKOLA - ZANAT	7.8	-----	10.0
NEZAVRŠENA SREDNJA ŠKOLA	-----	50.0	16.7
ZAVRŠENA SREDNJA ŠKOLA	-----	-----	30.0
UKUPNO %	100.0	100.0	100.0
aps	168	61	30

Kao što se može vidjeti iz tablice 2, za razliku od prethodnih, na našem uzorku više se ne pojavljuje kategorija nepismenih ili osoba bez i jednog razreda osnovne škole. Također, došlo je do izjednačenja broja osoba sa završenom osnovnom i završenom srednjom školom. Opisane promjene tumačimo prodorom školskog sustava i u najzabitija područja zemlje. Međutim, one još ne donose očekivane kvalitativne promjene u normama i stilu življenja, jer im se starije stanovništvo opire. Na taj način, čedomorstvo više nije delikt posve neobrazovanih i neupućenih žena, već žena koje su barem toliko informirane da mogu spriječiti ono najgore, dakle, ako već ne koristiti kontracepciju, onda makar otići na pobačaj. Međutim, znanje kojim raspolazu, ne primjenjuju u konkretnoj situaciji, jer im to brani moralni kodeks sredine u kojoj žive.

Obrazovna struktura u najužoj je vezi sa zanimanjem i profesijom. U razdoblju od 1946. do 1955. godine u Hrvatskoj, od 168 počiniteljica čedomorstva 64,9% je bilo zemljičarica, 22% radnica, 4,2% službenica, 3,6% domaćica isto toliko kućnih pomoćnica, s 1,2% ostalih zanimanja i 0,6% učenica i studentica (Ured za kriminalološka ispitivanja, 1955).

U razdoblju od 1973. do 1980. godine među počiniteljicama čedomorstva je najviše radnica (45,5%), zatim se

u jednakom postotku (13,6%) pojavljuju domaćice i učenice, a također su jednako zastupljene (9,1%) službenice i osobe bez zanimanja.

Tablica 3.

Zanimanje	Aps.	%
Radnica u industriji	4	13.3
Radnica u uslužnoj djelatnosti	7	23.2
Domaćica	6	20.0
Bez zanimanja	10	33.3
Učenica ili studentica	3	10.0
UKUPNO	30	100.0

Vrijedi odmah napomenuti da su u kategoriju industrijskih radnica ušle dvije NKV radnice, jedna KV radnica i jedna konfektionarka. Također, i kategorijom radnica u uslužnim djelatnostima obuhvaćene su osobe s različitim stručnom spremom: frizerka, kuharica, ugostiteljska radnica, 2 krojačice, daktilografkinja, medicinska sestra i zdravstvena tehničarka. Prisutnost posljednjih dviju struka u ovom uzorku je značajna u tom smislu što potvrđuje već izloženu činjenicu da čedomorstvo više nije samo delikt neznanja. Podatak o brojčanoj pretežitosti osoba bez zanimanja na našem uzorku, može se dovesti u usku vezu s etiologijom krivičnog djela čedomorstva. Naime, takve osobe najteže nalaze zaposlenje, što ih, s jedne strane, čini ekonomski ovisnim, a s druge strane, ako im se ukaže kakva prilika za zasnivanje radnog odnosa ne smiju si dopustiti da je propuste, čega se one drže i pod cijenu života vlastitog djeteta. Pribrojimo li im još 20% domaćica i 10% učenica i studentica, dobivamo bitnu informaciju o ekonomskoj ovisnosti čak 63,3% počiniteljica čedomorstva, što je od utjecaja na etiogenezu ovog zločina. Usporedimo li ove rezultate s onima iz ranijih razdoblja, vidjet ćemo da je na našem uzorku izostala nekad najbrojnija kategorija zemljoradnica. Čini se opravdanim opisani trend objasniti migracijom seoskog stanovništva u grad, pri čemu ono zapravo napušta samo dotadašnji način egzistencije, ali ne i stavove, shvaćanja i navike.

Tablica 4.

Način egzistencije	Aps.	%
Radni odnos	13	43.3
Poljoprivreda	6	20.0
Nezaposleno	11	36.7
UKUPNO	30	100.0

Iz tablice 4. vidimo da je najveći dio naših ispitanica u radnom odnosu. Kod tog vrijedi napomenuti da ih 6 (46,2%) radi kao NKV ili KV radnice u industriji, 5 (38,5%) su spremačice, 1 (7,7%) osoba radi kao medi-

cinska sestra, a 1 (7,7%) se nalazi na privremenom radu u inozemstvu. Ovakva, relativno jednostavna struktura radnih odnosa zapravo odražava opisanu obrazovnu razinu osoba iz ovog uzorka.

Tablica 5.

Materijalno stanje	Aps.	%
Bez imovine	15	50.0
Slabo	11	36.7
Srednje	2	6.7
Dobro	2	6.7
UKUPNO	30	100.0

Iz tablice 5. vidimo da gotovo 87% počiniteljica čedomorstva ima znatnih ekonomskih teškoća, odnosno da se nalazi na rubu egzistencije.

Tablica 6.

Stambeni uvjeti	Aps.	%
Živi u kući roditelja	16	53.3
Živi u muževoj kući	6	20.0
Podstanar	8	26.7
UKUPNO	30	100.0

Tablica 6. iz koje vidimo stambenu situaciju promatranih osoba još je jedna potvrda njihove ekonomske ovisnosti. Uočljivo je da ni jedna od njih nema na raspolaganju vlastiti stambeni prostor.

Varijabla "bračno stanje" vjerojatno je najistraživanija u populaciji čedomorki, što je i razumljivo jer je dugo bila kriterijem razumijevanja, pa čak i opravdanja motiva čedomorstva.

U literaturi se o čedomorstvu govori kao o kriminalu neudatih mladih djevojaka i žena (Wilkey, Peon, Petrie, Nixon, 1982). Prema podacima Ureda za kriminalistička ispitivanja od 1946. do 1955. godine. od ukupno 168 počiniteljica čedomorstva na teritoriju Republike Hrvatske, najviše ih je bilo neudatih (66,7%), zatim slijede udovice (17,3%), pa udate (11,3%), rastavljene (4,2%), te konkubinat (0,6%). Žižak je konstatala da na deset počiniteljica krivičnog djela čedomorstva dolazi 9 neudatih i samo jedna udana žena (Žižak, 1974). Situacija se, na istom području nije bito mijenjala ni u razdoblju od 1973. do 1980. godine, kad je na 22 slučaja ustanovljeno da su to u 72,7% slučajeva žene bile neudate, u 18,2% udane, a u 9,1% rastavljene. Interesantno je da je broj udatih i neudatih čedomorki prije drugog svjetskog rata bio otprilike podjednak. Razlozi tome vjerojatno leže u ondašnjem moralnom i religijskom tretiranju braka, te u ekonomskoj migraciji muškaraca koji su često duži niz godina ostavljali obitelji, pa su njihove

žene bile formalno udane, ali faktično same (Singer, Mikšaj - Todorović, Poldrugač, 1985).

Tablica 7.

Bračno stanje	Aps.	%
Neudata	14	46.7
Udana	10	33.3
Razvedena	5	16.7
Udovica	1	3.3
UKUPNO	30	100.0

Tablica 7. pokazuje moguću ponovnu tendenciju izjednačavanja broja neudatih i udatih žena unutar populacije počiniteljica čedomorstva. Ako imamo na umu također već izraženi statistički pomak ovih žena od djevojačke zrelijoj dobi, tada su ovakvi rezultati sasvim razumljivi. S druge pak strane, to što je žena po godinama starija i što se nalazi u braku, za nju, izgleda, ne predstavlja nikakvu ekonomsku prednost. Ona je i dalje u tom pogledu ovisna, samo je promijenila tutora, odnosno ne ovisi više o roditeljima, nego o suprugu.

Što se tiče kvalitete bračnih odnosa, dobili smo da su oni u 9 (90%) slučajeva bili loši, a u 5 (10%) dobri. Ove činjenice da je čak 90% udanih počiniteljica nezadovoljno i nesretno u braku dovoljno objašnjava njihove, bar privremene bjegove iz te zajednice, te traženje emocionalne satisfakcije izvan braka. Međutim, kako same kasnije izjavljuju, ne odlučuju se na razvod zbog djece, zajedničke imovine, šire obitelji, okoline itd.

Tablica 8.

Broj djece	Aps.	%
Nema	8	26.7
Jedno	5	16.7
Dvoje	7	23.3
Troje i više	10	33.3
UKUPNO	30	100.0

Tablica 9.

Dijete živi sa	Aps.	%
Počiniteljicom	8	36.4
Roditeljima ili bakom	11	50.0
U dječjem domu	3	13.6
UKUPNO	22	100.0

Iz tablica 8 i 9 vidimo da veći dio žena (73,3%) iz promatranog uzorka ima već dijete, i to najčešće (45,4%) troje i više djece, a da je istodobno samo 36,4% tih majki u mogućnosti da žive sa svojom djecom. Uvidom u krivične predmete promatranih osoba mogli smo se uvjeriti da ovakav učestali razdvojeni život ovdje

nije bio posljedica nebrige majki za svoju djecu, već rezultat teških materijalnih prilika.

4. ZAKLJUČAK

Iako represija još uvijek predstavlja dominantan oblik organizirane društvene reakcije na kriminalitet, rezultati mnogih, kao i ovog istraživanja, pokazuju da je nužno i preventivno djelovanje, i to s više aspekata.

Kao prvo, od velike praktične preventivne vrijednosti mogla bi biti pojačana zdravstvena zaštita, koja bi značila stručno evidentiranje i kontrolu svake trudnoće na određenom teritoriju.

Zatim, neophodno je djelovati na suzbijanje zaostalih, patrijarhalnih shvaćanja koja su kadkada duboko usadana u svijest ljudi pojedinih sredina. Sve šire prihvaćanje izvanbračnog materinstva sa stanovišta društvenog morala, uklanjanje diskriminacije izvanbračne majke i djeteta i razvoj raznovrsnih oblika pomoći samohranjoj majci u odgoju i podizanju djeteta znatno bi smanjili broj čedomorstava.

Mana postojećih društvenih akcija jest njihovo nedopiranje do onih najkritičnijih sredina koje su nosioci kriminaliteta. Naime, često smo svjedoci da pojedine socijalne sredine, zbog svoje niske materijalne i kulturne razine ostaju izvan domašaja svih utjecaja i akcija. Za uspješno djelovanje na planu prevencije, neophodno je izaći iz tog zatvorenog kruga, te održavati predavanja o planiranju obitelji ne samo u velikim gradskim školama, već i u onim područnim, s malim brojem učenika. Također, i podizanje pravne svijesti kod ljudi moglo bi biti važnim čimbenikom u borbi protiv ove vrste kriminaliteta, jer kad bi trudnice poznavale domete modernih kriminalističkih tehnika, sigurno bi manje vjerovala u apsolutnu tajnost svog djela, te bi se stoga daleko rjeđe odlučivale na isto.

O velikim mogućnostima prevencije ove vrste kriminaliteta svjedoče i podaci o motivima počiniteljica krivičnog djela čedomorstva. Naime, kao i velik broj ranijih istraživanja, i kod nas i u svijetu (Oprijan, Jakanović 1954; Aleksić, 1959; Žižak, 1974; Ured za kriminalistička ispitivanja, 1955; Konstantinović - Vilić, 1986; Myere, 1970; Arboleda - Florez, 1976; Pešić, 1970; Resnick, 1970) i ovaj rad pokazuje primarnu važnost socijalnih čimbenika u etiogenezi krivičnog djela čedomorstva.

Podatak da u 53,3% promatranih slučajeva motiv za kriminalno djelovanje predstavljaju teške materijalne prilike, u potpunosti je sukladan podatku da se 50,0% promatranih osoba nalazi u situaciji potpune ekonomske bijede.

Podaci dobiveni ovim istraživanjem govore o nužnosti poboljšanja položaja žene u društvu u određenim soci-

jalnim miljeima. Borba za emancipaciju žena ni u najrazvijenijim sredinama još nije gotova, a u nekima još zapravo nije ni otpočela. Tako se vjeruje da će u SAD u toku godine "više žena ubiti svoju djecu od onih koje će se popeti na sudsku katedru... više će žena ubiti svoje muževe od onih koje će sjediti u halama Kongresa...

Ženska beba koja se rodi ima potencijalnu šansu da kad poraste zarije kuhinjski nož u muža koji je vrijeda, ali njene šanse da postane Predsjednik toliko su beznačajne da su statistički nemjerljive..." (Ann Jones, prema Konstantinović - Vilić, 1986, 28).

LITERATURA:

1. Aleksić, Ž. 1.: Neka pitanja u vezi sa čl. 138. KZ. Pravni život, Beograd, br. 3 - 4, 1959, 1 - 9
2. Aleksić, Ž. 2.: Neka pitanja u vezi sa čl. 138. KZ. Pravni život, Beograd, br. 5 - 6, 1959, 1 - 9
3. Arboleda - Florez, J.: Neonaticide. Canadian Psychiatric Association Journal, Vol. 21, No. 1, 1976, 31 - 34
4. D'Orban B. T.: Women Who Kill their Children. British Journal of Psychiatry, Vol. 134, No. 6, 1979, 560 - 571.
5. Jevtić, D.: Sudska psihopatologija. Medicinska knjiga, Beograd - Zagreb, 1966
6. Jovičević, M.: O nekim medicinsko psihološkim karakteristikama strukture ličnosti i delinkventne populacije. Jugoslavenska revija za kriminologiju i krivično pravo, br. 2, 1979.
7. Konstantinović - Vilić, S.: Žene ubice. Gradina, Niš, 1986.
8. Lakić, S.: Neke psihičke karakteristike izvršilaca krivičnog djela ubistva. Jugoslavenska revija za kriminologiju i krivično pravo, br. 3, 1977.
9. Milosavljević, B.: Socijalna patologija. Svjetlost, Sarajevo, 1986.
10. Milutinović, M.: Kriminologija. Savremena administracija, Beograd, 1990.
11. Myers, S. A.: Maternal Filicide. American Journal of Dis Child, Vol. 120. Dec. 1970, 534 - 536.
12. Oprijan, M., Jokanović, D.: Opšte i posebne karakteristike i vrste čedomorstva. Anali Pravnog fakulteta, Beograd, 311 - 317
13. Pešić, V.: Ubistva u Jugoslaviji. Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 1970.
14. Resnick, P.: Murder of the Newborn: A Psychiatric Review of Neonaticide. The American Journal of Psychiatry, Vol. 126, No. 10, 1970, 1414 - 1420.
15. Singer, M., Mikšaj - Todorović, Lj., Poldrugáč, Z.: Kriminalitet na štetu maloljetnika. Školska knjiga, Zagreb, 1985.
16. Šimunec, S.: Demografska obilježja nasilnika u: Nasilničko ponašanje (Zbornik radova za savjetovanje održano u Medulinu 1979. na temu: Krivično pravni i kriminološki aspekti delikata nasilja) Udruženje za krivično pravo i kriminologiju Hrvatske, Sveučilišni računski centar, Zagreb, 1979.
17. Šternić, M., Stanojević, Đ.: Utjecaj obrazovanja na kriminalitet, sa posebnim osvrtom na ubistva, Pravni život, 9 - 10, 1960, 45 - 51
18. Ured za kriminološka i kriminalistička ispitivanja: Čedomorstvo. Zagreb, 1959.
19. Wilkey, I., Pearn, J., Petrie, G., Nixon, J.: Neonaticide, Infanticide and Child Homicide. Medicine, Science, and the Law, Vol. 22. No. 1, 1982, 31 - 34.
20. Žižak, A.: Čedomorstvo. Diplomski rad, Fakultet za defektologiju, Zagreb, 1974.
21. Žaja, B.: Utjecaj nekih demografskih i socioloških karakteristika počinitelja delikata nasilja na njihovo ponašanje u toku penalnog tretmana. Doktorska disertacija, Defektološki fakultet Univerziteta u Beogradu, Zagreb, 1984.

PERSONAL AND SOCIO - DEMOGRAPHIC FEATURES OF INFANTICIDES

Summary

This paper presents descriptive analysis of psychological, sociodemographic, economic, social and cultural features of 30 validly sentenced infanticides in Croatia in the period between 1985 and 1990. The results of analyzed variables are shown in tables and some cases are described.

Psychological status of infanticides is characterized mainly by average intelligence, cultural deprivation, emotional instability and immaturity, self - centeredness, primitiveness, social immaturity, passiveness, neurosis and tendency to depression.

The analysis of the passive social status of the persons suggests deficiency of social contacts during childhood and youth and strict and patriarchal education.

Data on actual social circumstances show very low professional, economic and housing status of the observed persons.

KEY WORDS: infanticide, psychological status, passive social status, active social status